

ARCHA
Δ R C H Δ

*Gefördert aus den Mitteln des Bundesministeriums
für Unterricht, Kunst und Kultur.*

*Knihá vychází s podporou
rakouského Spolkového ministerstva
pro výuku, umění a kulturu.*

Michael Stavarič
Brenntage

© Verlag C.H.Beck oHG, Munich 2011

Czech Edition © Pavel Jungmann - Archa, Zlín 2016
Translation © Radka Denemarková, 2016

ISBN 978-80-87545-43-0

Michael Stavarič

**Dny ohňů
dny spálenišť
dny popela**

Přeložila
Radka Denemarková

Gimme that old fashion morphine
It's good enough for me

It was good enough for my grandpa
It's good enough for me

Sister don't get worried
Because the world is almost done

Jolie Holland – Old Fashioned Morphine

If I leave here tomorrow
Would you still remember me?
For I must be traveling on now
'Cause there's too many places I've got to see.
But if I stayed here with you, girl,
Things just couldn't be the same.
'Cause I'm as free as a bird now,
And this bird you can not change.
Lord knows I can't change.

Lynyrd Skynyrd – Freebird

I. ZLÍ

Jednou ročně se lidé z osady sešikovali před domy, většinou žili v mém sousedství; s úzkostí jsme přihlíželi, jak pověřený úředník postupuje systematicky dům od domu, shromažďuje odpad a (pečlivě) odklízí nepořádek, všichni se navzájem zmateně a překotně upomínali, aby nezapomněli, co chtějí všechno vyhodit. Žili jsme v chudém, ale přívětivém kraji, vtěsnání mezi ploty a hustou zeleň; všechno jsem tu důvěrně znal, i místní kopy jsem od sebe dokázal rozeznat, uměl jsem pojmenovat snad všechny ptáky, kteří k nám přiletěli. Jako by jim někdo vypálil cejch; už z dálky jsem rozeznával vypouklé iniciály (jako na pastvinách cejchy v kůži krav a telat), záhadné zkratky: „PU“ (jako pushapky), „EH“ (jako Ecce Homo), „KF“ (jako Fond k odstranění katastrof), nebo tak nějak, písmena skrývala tajemství, zamlčovala pravdu, kterou bylo teprve nutné dešifrovat.

Jednou ročně mizel z domů nepořádek, který všichni tak rádi hromadí po všech koutech a sklepeních, a strýček nás důrazně varoval... *hlavně nic nepřehlédněte!* Nezapomeňte vyhodit věci, které můžete s lehkým srdcem postrádat a které se stejně rychle poničí, všechno se uskladí jinde, úřady to už zařídí, k čemu jinému jsou dobré. Jednou ročně jsme vyklízeli domy a vláčeli se s harampádím na zahradu. Co si počneme s věcmi, které úřady nezabaví nebo které odmítnou odklidit, byl náš problém... Popadli jsme zápalky a podpalovače a dokonali, co dokonáno být mělo. Strýček (očividně pyšný) mluvil o spálených a popelečných dnech jako o *Dnech ohňů, spálenišť a popela*. A tak si všichni sousedé v ulici vzali ze strýčka příklad, spálili noviny i kusy starého nábytku, zahradní odpad i zbytky jídel, matrace i gumové věci, pěči plamenů přenechali i své oblíbené, dávno obnošené oblečení.

Později se dokonce mluvilo o obyčejí, tradici a zvyku; od té doby se každý první podzimní den konaly *Dny ohňů, spálenišť a popela*, celé sídliště bylo už od časného rána na nohou, a když slunce zapadalo, naše minulost (věci k nepotřebě) zmizela v plamenech. Ohně se lavinovitě

šířily a plazily ulicemi a uličkami jako dlouhé ohnivé jazyky a v jejich světle jsem viděl sousedy, vzdálené příbuzné a známé, všeobecně vřelou náladu a vzájemnou horoucí náklonnost.

Dny ohňů, spálenišť a popela je to nejlepších, co naše sídliště kdy potkalo, tvrdil strýček, očividně hrdý původce celé té ohnivé podívané, která měla praktické využití. Co oheň vyplivl, čím opovrhl a pohrdal, jako byly kovové součástky, kamenina a podobně, to jsme na zahradě zakopali, hned vedle grilů a ohnišť. Pro svou vlastní minulost vykopali sídlištní lidé s téměř nábožným zápalem jámy a hroby a v nich přistály rošty matrací i kachlová kamna, části motorů i sekačky, mikrovlnné trouby i žehličky, prostě všechno, po čem srdce už nedychtila a neprahla.

Během prvních *Dnů ohňů, spálenišť a popela* jsem spálil i stará plyšová zvířátka, hračky, ke kterým jsem se v dětství rád tulil, ale teď upadly v nemilost, vysloužilé relikty dětství, které se vzdalovalo a vyhasínalo, někdy namáhavě a klopotně, někdy radostně a šťastně, moc dobře se na to pamatuju. Krmil jsem plameny hračkami, shořely jedna za druhou, látkoví ušáci a kočičky, dráčkové a plyšové medvídci; neušetřil a nezachránil jsem žádnou hračku. Tělíčka sebou zvláště (a viditelně) mlela a škubala, než je navěky pohltily plameny, vyčítavě se na mě podívala hnědýma a zelenýma a černýma knoflíkově jiskřivýma očima, hračky, které se mnou kdysi žily a které upadly v zapomnění, hračky, které pomalu uhelnatěly a měnily se v popel. *Zbavit se plyšáků není snadné, to přes srdce nepřenesle lehce ani většina dospělých,* pravil strýček a nutil mě, abych si všechno ještě jednou a opravdu důkladně promyslel, *dobrá, zabavíš se jednoho světa, přitom ani nevíš, jestli dosáhneš na ten další... A už vůbec nemáš jistotu, jestli v novém světě obstojíš a najdeš oporu!*

Často mi opakoval, že nové časy nenahradily ty staré, že dřív bylo všechno lepší, protože lidi poháněla palčivá touha něco změnit, něco velkého dokázat, měli své velké vize a sny, *měli smysl pro čest, nebyli tak nenasytí a zkažení jako sousedé,* pravil strýček a ukázal k úpatí nejbližšího kopce, kde stála vila (pamatoval jsem si ji spíš jako zříceninu a barabiznu na spadnutí)... *Tam, kde končí naše sídliště, žijí zlí lidé*

(a taky bohatí, ne?), pravil. *Rozdmýchávají vášně a podněcují zlořád, nemají kousek cti v těle.* Aby strýček dodal svým slovům náležitou váhu, pohrozil pěstí a zaklel.

Brzy se na všechno zapomnělo, protože i zlojedi (bohatí) dodržovali naše tradice; na dvorcích a předzahrádkách naskládali do vysokých hranic, pagod a pyramid dřevo, zapálili táborové ohně a staré harampádí přenechali plamenům. Pochopitelně se odpad bohatších sousedů podstatně lišil od našich krámů a obsahoval dokonce i věci, které se ještě daly skvěle použít; zlí spálili i zachovalé a kvalitní předměty, které by se nám hodily; kvůli tomu jsme jimi opovrhovali, což byl ovšem taky jediný způsob, jak dát najevo náš nesouhlas a vztek.

Jednou ročně se před domy bohatších rodin kupil pořádný binec a ozyval se rambajz, úředníci místní správy i sousedé i obchodní cestující z široka daleka i celé sídliště, všichni byli od časného rána na nohou a zaníceně se hádali o nejlepší kousky marnotratně odložených věcí, pořád ještě pěkných a zachovalých, které patřily do zkaženého (co když zdravějšího?) světa zbohatlíků. Tehdy jsme raději do *naší* přítomnosti vpustili i jejich načančanou a zkaženou minulost, než abychom zůstali bez budoucnosti a naděje na lepší a bezstarostnější časy.

Movití sousedé si to neuvědomovali, dodržovali naše zvyky a tradice a přátelsky nás zdravili, ale my jsme je nenáviděli a nevynechali jsme jedinou příležitost, abychom jim to dali najevo. Někdy jsme jim naschvál uhasili ohně a vysklili okna, jen co se k nám otočili zády, zmlátili jsme jejich děti a zpustošili láskyplně opečovávané zahrádky, ale pokaždé jsme to narařičili chytře, aby to vypadalo, že obětí jsme my, házeli jsme po sobě fialky a zároveň jsme pošlapali tulipány a karafiáty ve vlastních zahrádkách. I my jsme si chtěli postěžovat na utrpěnou škodu a hádali se, že ta naše je větší a že my jsme rozhodně ta lepší čtvrť... My děti jsme opravdu věřily, že takhle to na světě chodí.

Pálil jsem jednu věc za druhou, jak mi přicházely pod ruku; staré knihy a notové zápisy, oblečení, šátky, sešlapané boty a kazety, krabičky od cigaret (nějakou dobu jsem je sbíral), postavičky hrdinů a komiksy,

gramofonové desky (které ani nebyly moje), sušené květiny, vycpaná zvířata (strýček mě toho naučil fakt hodně), stolní hry a plno dalších věcí, které pro mě dřív měly cenu. Když jsem byl malý kluk a strýček měl najednou nečekaně plno času a byl evidentně bez pravidelného příjmu, tak pro mě chytal ptáky a fretky, zabil je, vykuchal, vysušil, konzervoval, vycpal, vyčesal jim srst a natřásl peří, až se podobali plyšovým zvířátkům. Pochopitelně jsem tisíckrát raději dával přednost těmto opravdovým *hračkám* před umělými plyšovými medvídky a gumovými hady, protože vycpaná zvířata kdysi žila a zemřela jen a jen kvůli mně. Strýček byl skálopevně přesvědčený, že zvířata život obětovala ráda, že chtěla potěšit kluka, jako jsem já, že mi toužila patřit, okouzlovat mě a dojímat krásou a vnitřní silou. *Utěším tě, patřím tobě, přítel tvůj jsem v těžké době, s tebou si hrát, v mrazu tě hřát, smrt je dar, ne zmar, ne zmar, nezmar! Amen*, opakovali jsme si jednohlasně se strýčkem, ačkoliv jsem si nebyl tak úplně jistý, jestli slovo *amen* všechno nepokazí; slovo neodvolatelné a konečné, nezmar.

Dny obňů, spáleniště a popela podněcovaly fantazii k divokým spekulacím... Co se asi tenkrát stalo doopravdy, když se tak záhadně zaběhl pekařův pes (toho psa totiž všichni nesnášeli), nebo když beze stop zmizela kuchařka od sousedů, nebo když se v rybníku koupala dívka a potopila se a bublinky pod vodou naráz ustaly a už ji nikdo v životě nespatřil. Vzpomínky během roku bledly a vytrácely se, už jsem se nesnažil světu porozumět, strýček stejně tvrdil, že veškeré poznání jsme zahodili okamžikem zrození do ohně, že lidé jako biologický druh jsou vyhořelí, že tato spáleniště dohasínají jako ohnivé koule a nezanechávají po sobě stopy.

Žil jsem v domě na okraji lesa se strýčkem a tetičkou... Břízy, které rostly hlavně dole v nížinách, se v těchto místech postupně (a proti svojí vůli) smísily se smrky a borovicemi. Jeden z oblíbených tetiných receptů se příznačně jmenoval *žabranice*... Škrabkou oloupala jablka a rozkrojila je na srpkovité kousíčky, občas na pekáč ukápla krev, tetička byla krátkozraká, nožem krájela jablka nadrobno a (neúmyslně) se

řízla, rány se jí ale rychle hojily. Jablka chutnala doslova rodnou krví. Tetička rozmočila v mléce ždibce bílé housky (a přilila k nim stopečku rumu), pak do formy skládala vrstvu za vrstvou, jablka a rozmočené kousky pečiva, všechno ochutila skořicí, vanilkovým cukrem a tajemným kořením... Troubu rozežrála na 180 stupňů a dobrota byla na (nedělním) stole.

Tetička recepty sbírala, schovávala a opatrovala v malém zápisníčku, který ležel v kredenci na horním regálu, měl jsem přísný zákaz brát zápisníček do ruky, aby se všechny ty vložené papírky a poznámky nepomíchaly; tetička v takovém případě neznala bratra (synovce). Někdy (když spala) jsem se v noci potichu plížil do kuchyně, abych si recepty tajně opsal... Při pouhé představě, že mě tetička načapá, se mi srdce prudce rozbušilo, celý jsem se zpotil a trásla se mi ruka, nebyl jsem pak schopný rozluštit vlastní roztřesené písmo, není divu, že se mi jídla podle opsaných receptů nevedla (ovšem *žahranici* jsem uměl i ve spánku a poslepu).

Takže žahranice: 150 ml mléka, 2 vejce, jeden žloutek, skořice, 1 citron (kůra), 1 balíček vanilkového cukru, 1 polévková lžice krystalového cukru, 4 housky; jablečná náplň: 300 g jablek, 2 polévkové lžice krystalového cukru, skořice, pořádná dávka rumu (typická tetička!), 2 polévkové lžice mandlí (nahrubo nasekaných), máslo (rozpuštěné); sněhová poleva: 2–3 bílky, 80 g krystalového cukru. Mléko a vejce, žloutek, skořici, citronovou kůru, vanilkový cukr a cukr krystal dobře promícháme, housky nakrájíme na kostičky, přelijeme “vaječným mlékem” a necháme 20 minut odpočívat. Mezitím si připravíme náplň. Jablka oloupeme, zbavíme jádřince a nakrájíme na drobné plátky, promísíme je s cukrem, skořicí, rumem (báječně voní!) a nasekanými mandlemi. Vhodný pekáč nebo pečicí formu (jednou jsem použil strejdovu starou helmu) vyčistíme rozpůštěným máslem, vrstvu po vrstvě klademe střídavě houskovou hmotu a jablečnou náplň a vrstvení zakončíme žemlemi, které pokapeme máslem. Troubu si předehřejeme na 180 až 200°C a směs pečeme dozlatova po dobu 40 až 45 minut. Krátce předtím

si ušleháme bílky s krystalovým cukrem, dokud nevznikne *tuhý sníh* (tento výraz jsme jako děti rády používaly i pro slovo "led"), žahranici potřeme tuhým sněhem a 10 minut necháme v troubě dopéct.

Vzpomínám si, že v tetiččině žargonu se této pochoutce říkalo *žemlovka*... slovo, které jsem se dlouho neodvažoval vyslovit, bál jsem se, že je to nějaké děsivé zaklínadlo (a přivolám zlo), s názvy starých receptů by si člověk neměl zahrávat. Kdo ví, co všechno by se mohlo stát.

Žahranici ale nedávám do souvislosti se středověkými obyčejí upalování na hranici; v této souvislosti si spíš vzpomínám, jak mi strýček vyprávěl, že ve středověku upalovali ženy proto, že řekly nahlas svůj názor, a ženy svými těly nakrmily plameny (hořela lépe než těla mužů), *to všechno na počest a k uctění pána boha*, pravil strýček, *ženská těla obsahují víc tuku*, tuk urychluje proces hoření. Ohně nakrmené a promaštěné tukem se vodou nehasí, jediné ručním hasicím přístrojem. A tak mě strýček naučil zacházet s hasicím přístrojem; vzpomínám si, jak jsem neohroženě rozprašoval vločkovitou pěnu a jak mě to bavilo. Jenomže co lidé ve středověku? Jim nezbyvalo, než ohně zaházet hlínou (vznikla tak keramika?) a přes seškvařená a opuchlá těla přehodit namočené hadry nebo mokré věci, *Dny ohňů, spálenišť a popela* poskytovaly výborné podněty k přemýšlení o podobných věcech.

Na jaře sedával strýček před domem a krmil kosa i všelijakou neuzitečnou havěť, která se mu drze připletla pod nohy... Vrabce, krysy i kuny, brouky i žáby. Že jsou i žáby „užitečné“, jsem zjistil mnohem mnohem později. Když jsem povyrostl, vzal si mě strýček na zahradě stranou, ukázal na žábu a pošeptal mi do ucha ...*kde skáče žabička, je kapka štěstíčka, když štěstí zmizí, je jen tvoje vina ryzí*. Pak se smál, až se za břicho popadal; poskakoval po zahradě jako splašený. Co si ten lišák filuta tehdy myslel, že je žába? Strýček byl velký podivín: vyhlašoval *Dny ohňů, spálenišť a popela*, uměl bezvadně vykuchat a vycpat zvířata, uctíval žáby... Mnozí v osadě byli skálopevně přesvědčeni, že se dočista *zcvoknul*, ale nikdo se to neodvážil říct nahlas a veřejně; strýček byl statný muž, zahrávali by si s ohněm, mohli by snadno přijít k úrazu.

Nedávno jsem se dozvěděl, že někteří obyvatelé osady kdysi jezdili několikrát za rok na dovolenou, a ti, co si něco takového nemohli dovolit, trčeli (namačkaní jako sardinky) doma pod rozzřhavenými střechami a nad nimi se rozvalovalo úporné vedro. Proč se dřív tolik různých lidí mačkalo na tak malém prostoru, netuším, dodneška to moc nechápu. Možná sem přijeli kvůli čerstvému povětří (a kvůli pokroku), zamilovali si krásu krajiny a svérázný malý svět, který se před nimi vyloupil uprostřed kopců; březové háje se postaraly o zbytek sympatií. *Podstatné bylo, že se si tu vydělali*, pravil strýček, nezvratně přesvědčený, že s každou břízou, kterou pokácíme, bude lidstvo o krok blíž věčnému zatracení... Proto jsme břízy nekáceli, ani jiné stromy, abychom se před zkázou pojistili.

Občas jsme neodolali pokušení a sáhli na žíhané, kropenaté kmeny, které se zlehka kolébaly ve větru. Opatrně jsme sloupili pruhy dlouhé březové kůry, která nosí štěstí a odhání zlé duchy. Strýček věděl, že bříza je léčivá rostlina a přivede nás k dalším bylinám, které rostly poblíž; pelyněk neboli černobýl, náprstník, kontryhel, druh bodláku zvaný štetka i jetel luční, řebříček i hloh, někdy dokonce i měsíček lékařský. *Když jí to dovolíš, bříza ohlídá zdravý pitný režim těla, věř mi, že nejhorší z životních zkoušek je palčivá žízeň*, vysvětloval strýček a nemohl si vynachválit březový čaj, vykládal mi o březovém kamenném uhlí (proti průjmům) a zázračné březové masti, která v samém zárodku vyléčí kožní záněty a potlačí svědění.

Tetička vídala duchy; poletovali v korunách bříz a pohupovali se na březových větvích. Zakázala mi ale lézt na stromy, nechtěla, abych omylem některou z těch mimořádně vzácných bytostí svou nepozorností a rozjívěností (co patří k mládí) omylem neshodil. *Člověk má pěkně vyčkat, až strom padne sám*, pravil strýček, *a taky má pěkně počkat, až mu zvíře samo vběhne do cesty, kde důvěřivě zapanáčkuje nebo dá najevo, že potřebuje pomoc; běh věcí nelze uspíšit*.

Když jsem byl starší, pálili jsme i mršiny, které se válely po okolí a hnily a rozkládaly se, *Dny ohňů, spálenišť a popela* byly ještě daleko,

v žáru parného léta jsme museli jednat rychle. Otálení by situaci jen zhoršilo; mouchy a červi se množili v těžkých mračnech, hustá mračna by postupně pohltila domy. Brouci a červi by vylézali z děr, dobývali by nová území, tetičku by připravili o zbytek nervů. Proto strýček v lese stáhl zvířata z kůže pokaždé hned rovnou na místě, aby doma nenadělal svinčík (pokud to šlo) a nenarušil křehkou *rovnováhu* tetiných nervů. *Rovnocenná váha protichůdných sil*, smál se strýček, to je, když si dva lidé rozumí bez zbytečných řečí a protancí život ve společném taktu, dokud je smrt nerozdělí.

Zakrvácené kůže jsme ve sklepe napnuli, byla s tím spousta práce, podobali jsme se malířům, kteří stojí před vypnutým plátnem se štětki v ruce. Z kůží jsme suchou slámou odolili a vydrhli nečistoty a nechali kůže „dozrát“ a „dojet“. Přiznám se, že při slově „dojet“ jsem myslel na jízdu a na kola a na pneumatiky; po pneumatikách a kolech byla v okolí pořád velká sháňka. Strýček potřel zakrvácené vnitřní strany kůží různými mastičkami a tinkturami, vyráběli jsme si je podomácku a sami, *je to tajný recept*, vychloubal se strýček, *až budeš plnoletý, možná ti prozradím složení příslušných ingrediencí, ale nesmíš je nikomu vyžvanit, je to jasné?* Poklepal mi na rameno, až to zabolelo, ale bolet to mělo, abych na vyřčené nezapomněl, protože zapomenuté hříchy jsou, jak známo, ty nejhorší.

Později jsme z drátu vytvořili obrys těla, přes vyztuženou drátěnou kostru jsme natáhli „uzrálé“ a „dojeté“ kůže a vnitřek napěchovali měkkým senem z nedalekých luk a polí, kde ho byl dostatek. Naši plyšáci voněli lučními květinami a divoce rostoucími bylinkami, nechali se ochotně hladit a hlavně propojovali tento a onen svět; nikdo neunikl jejich vlivu. Do očních důlků jsme jim vsadili skleněné kuličky, bůhví kde je strýček sehnal, dával přednost zeleným a žlutým a černým barvám. Jen když byl advent, tak jsme vycpaná zvířátka vystavili na zahradě, měli jsme (jak se nám zdálo) nejkrásnější jesličky široko daleko, Ježíšek byl malý netopýr, ale toho si skoro nikdo nevšiml; netopýra jsem objevil na půdě já, ležel tam osamělý, zapomenutý. Nenechali jsme ho opuštěného.

Dokonce i hodně útloucí sousedé chválili naši práci; dámy ovšem štitivě ohrnovaly nosíky, raději nosily soboly nebo oceloty nebo norky přímo na sobě a z podoby našich vánočních svátků zrovna dvakrát nadšené nebyly. Ale i ostatní zahrady bývaly barevně vyzdobené, všude se táhly vánoční girlandy, vánoční hvězdy jiskřivě zářily až na verandu, pod žárovkami se rojily světlušky a promísily se tak, že nebylo možné rozeznat jednu od druhé, rojily se a pohupovaly ve větru, zavřel jsem oči, pod zavřenými víčky mi pulzovaly drobné tečky a divoce se rozvířily v místech, kam obyčejně světlo ani nepronikne. Před vchody okolních domů vrávorali Mikulášové a otrhaní andělé, a když jsme je míjeli, zvonili rolníčkami a oči i nosy měli zarudlé mrazem, nejenom alkoholem.

Ze zoologické zahrady jakéhosi vzdáleného velkoměsta (hlásili to ve večerních zprávách) jednou (na Štědrý den) utekl ocelot, doputoval až k nám a zmizel v lesích, asi ho lákaly ty břízy. Ředitel zoologické zahrady vypsál na jeho dopadení vysokou odměnu, protože oceloti jsou vzácní a už tehdy byli na vymření. Noviny se o případu obšírně rozepsaly, jenomže tehdy jsem neměl nejmenší tušení, jak takový ocelot vypadá, co je to za zvíře (jestli má peří nebo srst, nohy nebo křídla, a tak). Chtěli ho dostat živého, odborníci v reportážích udíleli nejrůznější dobře míněné rady, jak ocelota ulovit, jak ho uštvat a chytit, popisovali způsob odchyty kořisti, žvanili o tom, jak klást pasti a návnady; zvěsti o velikosti revíru obývaného ocelotem se různily, mluvilo se i o zvycích a chování ocelota během dne a spánku; informace o kořisti na mě dělaly dojem, že je ocelot „škodná“, vzpomínám si, že mi unikál smysl celého toho pozdvižení.

Strýčkovi vběhl do cesty náhodou. Ocelot byl vyhladovělý, měl ztupené drápy, strýček ho zabil na pasece, později mě ujišťoval, že ho usmrtil ze soucitu, *každé zvíře, které je jako druh na vymření, po smrti tajně zatouží, není nic mučivějšího než vědomí neodvratné samoty*, pravil. Neodporoval jsem mu.